

FORMS OF LEARNING ACTIVITIES OF MILITARY SCHOOL STUDENTS IN CLASS ON THE BASICS OF POGRANOLOGY

V. V. Khimich

The article describes the forms of organization of educational activity of military school students such as lecture, seminar, workshop, independent work under the guidance of teachers, scientific research, military training. The author underlines the reasonability of skilful combination of forms of learning activities of students-border guards in pogramology class.

Keywords: educational activities, forms of learning activity, military school students, pogramology.

Хіміч Валерій Васильович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри прикордоннології Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна), miroshnichenkovalentina2011@mail.ru

Khimich Valeriy Vasylovych – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Chair of Pogramology of National Academy of State Border Service of Ukraine named after Bogdan Khmel'nytsky (Khmel'nytsky, Ukraine), miroshnichenkovalentina2011@mail.ru

УДК 37.037

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЗАСАД ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

I. V. Чеботарьова

У статті проаналізовані філософські думки стосовно проблеми духовно-морального виховання молоді в процесі підготовки її до професійної діяльності. Обґрунтована актуальність використання філософського знання в процесі дослідження проблеми формування духовно-моральних основ професійної моделі поведінки майбутнього фахівця.

Ключові слова: фахівець, модель, поведінка, філософське знання, духовно-моральні основи.

В умовах соціально-економічних змін у нашій країні виникає багато проблем, пов'язаних з вихованням молоді, підготовкою її до самостійного трудового життя на духовно-моральних основах. Ця проблема на сьогодні вважається пріоритетною, бо від її вирішення залежить соціально-економічний розвиток нашої держави. У студента вищого навчального закладу – майбутнього фахівця – має бути сформоване критичне мислення, відповідальність за свої професійні вчинки, ініціативність, здатність до професійної рефлексії, саморозвитку та самовдосконалення. Тільки фахівцю з високим рівнем духовності буде під силу спрямовувати свої професійні зусилля на підвищення добробуту нашого суспільства, на розвиток усіх сфер людського буття. Вирішення проблеми формування духовно-моральних основ професійної моделі поведінки майбутнього фахівця, на нашу думку, має перш за все базуватися на філософському знанні, яке дає людині мудрість у пізнанні істини, пошуку відповідей на складні життєві питання, сприяє формуванню в нього культури розумного мислення, ціннісного ставлення до світу та іншої людини. Як доречно сказав В. Лекторський: «... проблеми, з якими має справу філософія, особливі – вони відносяться до граничних підвалин життя та діяльності, до універсальних способів вписаності людини у світ» [6, с. 30].

Проблема осмислення морального боку професійної діяльності, набуття духовного досвіду задля вирішення професійних завдань турбувала філософів починаючи ще зі стародавніх часів (Демокрит, Сократ, Платон, Конфуцій тощо). Не залишилася ця проблема поза увагою філософської думки пізнішого періоду та сучасності (В. Соловйов, І. Ільїн, М. Бердяєв, М. Мамардашвілі, С. Кримський, В. Лекторський та ін.).

Однак педагогічне осмислення філософської думки з метою дослідження проблеми формування духовно-моральних основ професійної моделі поведінки майбутнього фахівця не стало предметом детального наукового аналізу, що і зумовило вибір теми нашої статті.

Видатний російський філософ В. Соловйов розглядає сором, релігійне почуття та жалість як моральні основи формування особистості з трьох сторін – як добродієність, як правило дії, як умова блага. Почуття сорому, здатність до співпереживання, жалість є, на думку філософа, якостями добродієсної людини, в той же час прояв цих якостей є правилами гідного існування людей й умовою досягнення життєвих благ. Інші ж чесноти В. Соловйов розглядає як похідні від перерахованих і зводить їх

до трьох зазначених складових основ моральності. Однак учений зосереджує увагу на аналізі таких чеснот, як великодушність, щедрість, терплячість, безкорисливість і правдивість, які, на нашу думку, є важливими при побудові духовно-моральних основ професійної моделі поведінки майбутнього фахівця.

В. Соловйов пише про моральний бік професійної діяльності людини. Будь-який фахівець повинен працювати зі свідомістю та бажанням того, що його праця має користь для інших і всі повинні до працюючої людині ставитись не тільки як до знаряддя праці, а й признавати та забезпечувати її гідне існування. Ми вважаємо, що це своєрідний світовий професійний кодекс, який дійсний у будь-якій професійній сфері. Повага до професії, до її представників, відповідальне ставлення людини до своєї професійної діяльності є умовою зростання якості життя як у матеріальному, так і духовному плані. В. Соловйов зосереджує увагу на важливому економічному питанні, яке на сьогодні є дуже злободенним – збереження природи для нащадків. Як зазначає філософ, природа має право на допомогу для перетворення й піднесення, її збереження, оживлення в неї мертвого має бути метою праці будь-якого фахівця. Така спрямованість суспільства є метою й умовою його здорового духовного існування [12].

Російський філософ, представник екзистенціалізму М. Бердяєв не ототожнює духовність і душевність, яка властива російському народу. У більшості випадків при оцінці ситуації людина покладається на серце, а не на розум. Таке проявлення моралізму, на думку вченого, не сприяє виробці характеру та волі особистості. У цьому моралізмі, як підкреслює М. Бердяєв, переважає розпливчата душевність, розм'якшена сердечність, але не відчувається відповідальності, твердості характеру, мужньої волі та самодисципліни. М. Бердяєв наголошує на важливості відродженої особистості, яка здатна проявляти волю та характер, виховання душі цілого народу, якому властива велика відповідальність за все, що відбувається навколо [1].

Цінними для нашого дослідження є думки І. Ільїна щодо проблеми духовності та визначення шляхів духовного відновлення суспільства. Мислитель вважає, що людині, крім зовнішнього почуттєвого досвіду, властивий внутрішній духовний досвід, відкриття доступу до якого й є основним завданням виховання особистості. Людина повинна досягнути, що таке любов, у чому полягає її життєва сила, навчитися прислухатися до

голосу совісті, навчитися відрізняти добро від зла, досягнути закони честі та гідності. Філософ стверджує, що через духовний досвід людина наближається до Бога, спілкується з божественною стихією світу. З точки зору І. Ільїна, тільки духовний досвід робить людську істоту гідною людиною, відкриває доступ до пізнання любові, совісті, честі, краси, релігії. Людина, яка нехтує духовним досвідом, губить доступ до всього цього, можливість наблизитися до Бога та бачити глибину та красу життя. Вчений підкреслює, що такий шлях ніколи ще не приводив людство до розквіту, навпаки, це шлях духовного розкладу та духовного небуття. Першим і потужним джерелом духовного досвіду філософ вважає духовну любов, яка дає людині відчуття щастя, радості, доброти. Людина, яка перебуває у духовній любові, бачить світ якісним оком, вона завжди віднаходить і втішається тільки істинною досконалістю.

І. Ільїн підкреслює, що суттєве значення для духовного життя має наявність у людини совісті, завдяки якій людина відповідально виконує будь-яку професійну справу, вона є потужним джерелом справедливості, внутрішньою силою, що контролює поведінку людини. Завдяки совісті формується моральна поведінка людини, зберігається духовна гідність особистості, здійснюється духовний розвиток і самовдосконалення. Без совісті в людині розладжується дисципліна, ослаблюється почуття обов'язку, зникає з життя служіння іншим людям. І. Ільїн стверджує, що людину треба навчати совісному акту, який відкриє можливість наближатися до Бога, любити та отримувати радість бути вільним у добрі [3].

В. Зеньковський наполягає на застосуванні християнської антропології не тільки в процесі релігійного та морального виховання, а й формування цілісної особистості, в якій все пов'язано з центром душі, з її внутрішнім світом. Учений підкреслює, що програма з виховання цілісної особистості повинна бути спрямована не на механічне засвоєння знань, а на зв'язанні їх з внутрішнім життям людини, з внутрішнім змістом особистості. Основне завдання виховання В. Зеньковський бачить у спрямуванні особистості до добра, яке повинне стати для неї власним, внутрішнім шляхом. Філософ вірить у можливості людини, в те, що вона здатна опанувати уроки добра. Він заключає: «Все виховання надихається вірою у можливість перетворення та просвітлення душі людини, але це передбачає деяку запоруку добра, що живе в душі людини незалежно від природної діалектики її життя» [2, с. 51].

В. Зеньковський зазначає, що духовне життя є джерелом світу, в променях якого особистість усвідомлює себе, це джерело самобачення, це її стрижень.

Проблема духовно-морального становлення людини, дослідження феномену духовності не залишилася поза увагою сучасних філософів.

М. Мамардашвілі значну увагу приділяє проблемі перетворення людини та набуття нею духовності. Філософ пов'язує формування духовності з набуттям людиною досвіду свідомості. Моральна людина, на думку вченого, має проявляти точність та вміння мислення. Філософ зауважує, що вміння мислити не є привілеєм якоїсь професії, її представник має бути носієм не конкретного мислення, а культурного, яке неподільне і дає можливість людині залишатися людиною у будь-яких обставинах чи то життєвих або професійних. Таку якість як честь М. Мамардашвілі вважає основою моральної моделі поведінки людини. «Честь є честь, вона не може обґрунтовуватися ніяким змістом цілей та ідеалів. Честь – поняття незмінне, вона в звісній мірі є випадок абсолютно формальної поведінки, тобто поведінки, яка цілковито не залежить від зовнішніх обставин будь-якого толку або ділових, змістових доцільностей» [9, с. 193]. Філософ під духовним станом людини розуміє продукт праці та самосвідомості, а моральне почуття – це почуття у моральному стані, це почуття, яке «впізнало» себе.

С. Кримський духовності відводить роль способу самобудівництва особистості. Духовність пов'язана з вибором у житті на основі етичної рефлексії, це зустріч з самим собою. «Духовність завжди виступала як принцип самобудівництва людини, як вихід до вищих ціннісних інстанцій конструювання особистості й її менталітету, як заклик до звернення того, що не здійснюється природним шляхом. Духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується самототожність людини, її свободи від жорсткої залежності перед постійно змінюваними ситуаціями» [5, с. 23].

С. Кримський підкреслює, що духовність є складним шляхом людини до самої себе, й цей шлях може бути небезпечним, бо люди, які намагаються йти по ньому, більш схильні шукати недоліки не в собі, а в зовнішніх обставинах [4].

С. Кримський, розкриваючи принципи духовності ХХІ століття, відмічає, що християнські цінності «Віра, Надія, Любов» були і лишаються

наскрізними для перебігу століть, однак доповнюються досвідом теперішнього часу. Любов, на думку філософа, є єдиним способом перебороти відчуження людини від інших, побачити абсолютний центр в іншій особі, звернутися до іншої людини зсередини своєї самості, вона є настановою духовності. Стратегічним ресурсом людства С. Кримський вважає моральний розум, що базується на совісті [6].

В. Мурашов підіймає дуже важливу проблему сьогодення – глобалізація як егоїстично спрямований духом капіталу процес, який поєднує в собі раціонально-матеріальну діяльність людства в планетарному масштабі та водночас його моральну деградацію. Вчений підкреслює, що глобальним пороком глобалізації є бездуховність, що проявляється у звуженому мисленні, нерозумінні істинних життєвих цілей, егоцентризмі волі, спрямованості діяльності на задоволенні тільки матеріальних потреб, помилковому розумінні сенсу життя. Вихід з тупикового шляху розвитку людства В. Мурашов бачить у моральній реформації духу народів планети у вихованні людини Духовної, як особистості, що здатна на самовдосконалення, самопізнання та самоперетворення. Вчений підкреслює, що «духовність є вищий сенс й абсолютна ціль еволюції людського духу, його універсальний закон-обов'язок, людське життя, що засноване на законах мислення – істині, почуттів – моральності та красі, волі – свободі та інтуїції – безпосередньому почуттєвознанні ідеї» [10, с. 19]. Дух, що виробляє свою триєдину сутність – Істину, Красу та Свободу підіймає себе до стану духовності, яка, на думку автора, є не тільки необхідною умовою життя, а й самим життям.

В. Мурашов істинну духовність як внутрішній стан людини, так й її зовнішнє проявлення, представляє у вигляді таких елементів, які мають знаходитись у гармонійній єдності:

- свідомої мети, сутність якої є пізнання істини;
- узгодження всіх видів діяльності людини з поставленою метою;
- підтримання соціально-економічних та інших суспільних стосунків згідно зі встановленими законами;
- свідомо-вольової форми їх внутрішньо та зовнішньо вільного, естетичного, етичного та релігійного існування;
- продукту життєдіяльності народу – матеріально-духовних засобів його буття, сукупності всіх соціальних відносин, що організовані в громадянське суспільство, батьківщину та державу [11].

Б. Майєр і Н. Наливайко аналізують взаємозв'язок економіки і духовності та відповідно дві парадигми – «людини економічної» та «людини духовної». Як підкреслюють учені, обидві парадигми розуміють духовність по-різному. Якщо перша ставить за мету успішну економічну конкуренцію за економічні ресурси задля організації успішного життя суспільства, то інша – реалізацію людини на основі духовних зобов'язань перед людьми та суспільством. На думку Б. Майєра та Н. Наливайка, на сьогоднішній день можливо досягнення синергії цих двох підходів, бо господарювання та економічна діяльність людини без духовних основ, як показав досвід останніх років, веде до деградації суспільства. В такій філософії вчені бачать цілісну картину духовності, в якій «економіка втілює в себе зовнішню необхідність, а дух – сферу внутрішньої свободи. Економіка розвивається у відповідності з об'єктивними законами. Дух же творить» [8, с. 33].

Отже, аналіз філософських ідей дає нам підставу застосування їх у процесі формування духовно-моральних основ професійної моделі поведінки майбутнього фахівця. Як підкреслює В. Лекторський: «Перспективи людини багато в чому пов'язані з тим, яку роль зможе відігравати філософія в осмисленні створеною наукою та технікою нового світу й в ціннісній орієнтації в ньому» [7, с. 34]. Нова, духовна людина має відповідати потребам суспільства. Від професіонала залежить якісне як матеріальне, так і духовне існування суспільства. Стрижнем поведінки професіонала має бути духовність, що проявляється в переважанні духовних інтересів і потреб над матеріальними, вимогливістю до себе, масштабності мислення, відповідального ставлення до професійних обов'язків, збереженні гідності та честі в будь-яких обставинах, здатності й бажанні людини служити іншим та отримувати від цього задоволення, здатності до самопізнання та самоконструювання.

Література

1. Бердяев Н. Судьба России / Н. Бердяев. – М., 1990. – 168 с.
2. Зеньковский В. В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / В. В. Зеньковский. – М.: Школа-пресс, 1996. – 270 с.
3. Ильин И. А. Путь духовного обновления / И. А. Ильин // Собрание починений: в 10 т. – М.: Русская книга. – Т.1. – 1993. – 357 с.
4. Кримський С. Б. Третя правда буття / С. Б. Кримський // Сучасність. – 1998. – № 4. – С. 99–107.
5. Крымский С. Б. Контуры духовности: Новые контексты идентификации / С. Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – №11. – С. 21–28.

6. Лекторский В. А. Философия, общество знания и перспективы человека / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 2010. – № 8. – С. 30–34.
7. Майер Б. О. Духовность и экономика / Б. О. Майер, Н. В. Наливайко // Школа духовности. – 2001. – № 5. – С. 28–33.
8. Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию / М. К. Мамардашвили. – М.: Прогресс, 1990 – 368 с.
9. Мурашов В. И. Духовность – принцип новой эпохи / В. И. Мурашов // Школа духовности. – 2001. – № 1. – С. 25–36.
10. Мурашов В. И. Духовные ресурсы мира: преодоление глобализации / В. И. Мурашов // Школа духовности. – 2001. – № 5. – С. 15–26.
11. Соловьёв В. С. Оправдание добра / В. С. Соловьёв. – Соч.: В 2-х т. – М., 1988. – Т. 1.

ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНЫХ ПРИНЦИПОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

И. В. Чеботарева

В статье проанализированы философские взгляды на проблему духовно-нравственного воспитания молодежи в процессе подготовки ее к профессиональной деятельности. Обоснована актуальность использования философского знания в процессе исследования проблемы формирования духовно-нравственных основ профессиональной модели поведения будущего специалиста.

Ключевые слова: *специалист, модель, поведение, философское знание, духовно-нравственные основы.*

PHILOSOPHICAL BASES OF FORMING OF SPIRITUALLY-MORAL PRINCIPLES OF PROFESSIONAL BEHAVIOR OF FUTURE SPECIALIST

I. V. Chebotaeva

The article deals with the philosophical thought concerning the problem of moral and spiritual upbringing of youth in the process of its preparation to professional activity. The urgency of using the philosophical knowledge in the research process of problem of formation of spiritual and moral basis in professional behavioral pattern of future specialist is substantiated.

Key words: *specialist, pattern, behavior, philosophical knowledge, moral and spiritual basis.*

Чеботарьова Ірина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Chebotaryova Iryna Volodymirivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Pedagogy of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhans'k, Ukraine)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Є. А. Зеленов

Reviewer – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Ye. A. Zelenov